

Monika WRÓBLEWSKA

WYMIARY DOJRZAŁOŚCI I MOŻLIWOŚCI JEJ REALIZACJI W PERCEPCJI NAUCZYCIELI I KANDYDATÓW NA NAUCZYCIELI

Wprowadzenie

Podstawowe zadanie stawiane współczesnemu człowiekowi – to sprostanie wyzwaniom gwałtownie zmieniającej się rzeczywistości. W obliczu szybkich przemian cywilizacyjnych i kulturowych naszą uwagę kierujemy na nowe zadania stawiane przed edukacją i nauczycielem. Poprzez działania stymulacyjne i różne formy kreacji edukacja wydobywa siły tkwiące w człowieku. Jej zadaniem powinno być kształtowanie takiej postawy i umiejętności, które pomogą jednostce nieustannie rozwijać się, podnosić własne kompetencje, zdobywać wiedzę o swoich możliwościach, podejmować działania transgresyjne.

Edukacja powinna także pomagać człowiekowi stawać się świadomym twórcą osobistego rozwoju. Można przypuszczać, że gotowość jednostki do twórczego autorozwoju i podejmowane przez nią w tym zakresie działania, *wymagają znacznego poziomu dojrzałości*, to jest stanu wiążącego się z osiągnięciem przez nią dobrego samopoczucia fizycznego i psychicznego. Dojrzałość nie jest pojęciem monolitycznym. Należy ją opisywać w wielu wymiarach, które wymagają dokładnej analizy. Wiek nie jest gwarancją dojrzałości, bowiem jej osiągnięcie zależy od świadomego wysiłku jednostki. W większości przypadków dojrzała osoba posiada dobrze rozwinięty system wartości, realistyczne pojęcie własnej osoby, przejawia stabilność w zachowaniu emocjonalnym, utrzymuje satysfakcjonujące relacje społeczne, potrafi dokonać wglądu intelektualnego. Ujawnia zdolność do pomyślnego radzenia

sobie z problemami życiowymi, wzrasta jej efektywność w zakresie strategii planowania i pogłębia się rozumienie przez nią otoczenia.

G. Allport (1961) zakłada, że dojrzałość jest ciągłym procesem, dającym się najlepiej scharakteryzować przez serię osiągnięć jednostki. W każdym okresie życia występują przeszkody, które muszą być pokonane, co z kolei wymaga doskonalenia umiejętności stawiania celów i podejmowania decyzji. Jeśli dojrzałość ma być uformowana, muszą być dobrze wypracowane metody radzenia sobie z życiowymi porażkami i frustracjami.

Allport wyodrębnił siedem specyficznych wymiarów czy kryteriów dojrzałości, które ujawniają się w trakcie dorosłości.

Zasięg ja. To kryterium dojrzałości, wymaga od jednostek stopniowego rozwoju rozumienia otaczających, zróżnicowanych środowisk. Każdy etap poszerzania kontaktów ze światem daje młodemu dorosłemu możliwość zaangażowania się w bardziej znaczące stosunki interpersonalne i zaspokajania potrzeby dzielenia nowych uczuć i doświadczeń z innymi.

Ciepłe odnoszenie się do innych. Przez to pojęcie Allport rozumie zdolność do bycia w bliskości z innymi, a także wykazywanie wrażliwości na innych. Bliskość definiowana jest jako rozumienie innych osób, akceptacja ich i empatyczny stosunek wobec nich. Mimo różnic, które istnieją między ludźmi, bliskość implikuje zdolność do przekraczania interpersonalnych ograniczeń, jeżeli takie się pojawiają. W pełni dojrzała osoba wysoko ceni platoniczną miłość i poczucie jedności z innymi. Bliskość zawiera również tolerancję dla słabości i braków innych.

Bezpieczeństwo emocjonalne. Chociaż z emocjonalnym bezpieczeństwem mogą być łączone różne aspekty dojrzałości, Allport utrzymuje, że szczególnie ważne są następujące cztery: akceptacja siebie, akceptacja emocji, odporność na frustrację oraz swobodne wyrażanie siebie. *Akceptacja siebie* jest zdolnością do pełnego uznawania siebie, zwłaszcza zaś swej niedoskonałości. Dzięki *dojrzałej akceptacji emocjonalnej* ludzie uznają występujące emocje za normalną część własnej osoby. *Odporność na frustrację* jest zdolnością do kontynuowania działalności nawet w sytuacjach stresu. *Swobodne wyrażanie siebie* polega na tym, że dojrzała osoba jest świadoma swoich emocji, nie obawia się ich i kontroluje ich ekspresję.

Realistyczna percepcja. Dojrzałość w tym sensie oznacza umiejętność utrzymywania kontaktu z rzeczywistością, bez zniekształcania i wypaczania otoczenia, gdy dojdzie do zaspokajania własnych potrzeb i osiągnięcia celów. Czasami złożone zdarzenia i sytuacje połączone z mechanizmami obronnymi mogą prowadzić do niedokładnej interpretacji otoczenia. Dojrzały umysł zapewnia wierne spostrzeżenie otaczającego świata.

Dysponowanie kwalifikacjami i kompetencjami. Wyposażenie w określonego typu umiejętności czy kompetencje reprezentuje według Allporta kolejny wymiar dojrzałości. Jeżeli ktoś nie dysponuje podstawowymi kwalifikacjami, to właściwie niemoż-

liwe jest ukształtowanie się tego rodzaju bezpieczeństwa, które jest potrzebne do rozwoju dojrzałości. Dojrzałe jednostki pragną wyrażać swoje kompetencje poprzez określony typ aktywności.

Wiedza o sobie (albo *autoobiektywizacja*). Większość dojrzałych ludzi wykazuje znacznie więcej doświadczenia w dokonywaniu wglądu w siebie niż niedojrzałe jednostki. Zgodnie z Allportem, wiedza o sobie zawiera trzy zdolności: wiedzę o tym, co można zrobić, wiedzę o tym, czego nie można zrobić i wiedzę o tym, co powinno się robić.

Stabilna i spójna filozofia życiowa. Obejmuje pojęcie wiodącego celu, ideałów, potrzeb i wartości. Ponieważ dojrzałość wyraża się poszukiwaniem przez człowieka celów, taka synteza umożliwi mu rozwijanie inteligentnej teorii życia oraz pracę nad jej realizacją. Dojrzały człowiek jest skłonny w wyważony sposób oceniać cele i są w stanie radzić sobie z niepowodzeniem, jeżeli nie uda się tych celów osiągnąć.

Metodologia badań

Przedmiotem eksploracji uczyniono dojrzałość w jej różnych wymiarach. Przyjęto założenie, że wymiary dojrzałej osobowości stanowią pewne dyspozycje podmiotowe, które wspomagają autorozwój. Można przypuszczać, iż gotowość jednostki do autorozwoju związana jest z jej poziomem dojrzałości.

Przeprowadzone badania obejmowały osoby w okresie późnej adolescencji (20.–23. rok życia) i wczesnej dorosłości (26. – 36. rok życia). Przedział wiekowy był doborem celowym. Późna adolescencja jest czasem stabilizowania zmian, wkraczania w szersze życie społeczne i kształtowania się autonomii psychicznej. Wkroczenie w okres wczesnej dorosłości stawia jednostkę w sytuacjach sprzyjających poznawaniu siebie i prowokuje do wyboru nowych dróg życiowych.

Osobami badanymi byli studenci studiów stacjonarnych ($N = 70$) (kandydaci do zawodu nauczycielskiego) i studiów zaocznych ($N = 78$) (m.in. studujący nauczyciele). Ogółem 148 osób z Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku.

Celem przeprowadzonych badań była diagnoza kryteriów dojrzałości w percepcji młodzieży akademickiej i uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

- W jaki sposób młodzież dokonuje oceny poszczególnych wymiarów dojrzałości?
- Jak młodzież ocenia możliwości realizacji tych wymiarów dojrzałości?

Wyniki badań

Wyniki tu przedstawione stanowią wstępny etap opracowywania materiału empirycznego. Dotyczą wymiarów dojrzałej osobowości w percepcji młodzieży akademickiej.

Wymiary dojrzałej osobowości w percepcji osób w przedziale wieku (20.– 23. rok życia)

I. Wymiary dojrzałej osobowości według kryterium ważności:

- 1) bezpieczeństwo emocjonalne (1,94),
- 2) wiedza o sobie (3,2),
- 3) stabilna i spójna filozofia życiowa (3,4),
- 4) realistyczna percepcja (4,4),
- 5) zasięg ja (4,5),
- 6) ciepłe odnoszenie się do innych (4,6),
- 7) dysponowanie kwalifikacjami i kompetencjami (6,3).

W badanej grupie studentów za najważniejszy wymiar dojrzałej osobowości uznano bezpieczeństwo emocjonalne. Uzasadniając dokonywane oceny młodzież podawała następujące argumenty:

Jest to bardzo ważne, aby młody człowiek zaakceptował siebie i swoje emocje, ponieważ jest to „klucz” do dalszego życia; Człowiek musi móc wyrażać siebie bez względu na to, kim jest. Ważne jest lubienie siebie, wtedy łatwiej jest realizować własne cele; Jeśli ktoś osiągnie bezpieczeństwo emocjonalne, to pozostałe wymiary nie sprawią mu już trudności.

Dysponowanie kwalifikacjami i kompetencjami w percepcji badanej młodzieży akademickiej jest natomiast najmniej ważnym wymiarem dojrzałości. W uzasadnieniu często pojawiała się następująca argumentacja: *kwalifikacje i kompetencje są najmniej istotne w tym sensie, że zawsze można je zdobyć.*

Aby można było daną jednostkę określić jako dojrzałą, twierdzi Allport, powinna być ona nastawiona realistycznie zarówno w stosunku do siebie (autoobiektywizacja), jak i w stosunku do rzeczywistości zewnętrznej. Dwa główne komponenty autoobiektywizacji to poczucie humoru i wgląd. Oczywiście wgląd to zdolność jednostki do zrozumienia samej siebie. Poczucie humoru oznacza nie tylko zdolność znajdowania radości i śmiechu w zwyczajnych sprawach, lecz także zdolność zachowywania pozytywnego stosunku do siebie samego i do kochanych osób, przy jednoczesnym dostrzeganiu występujących u siebie i u nich niekonsekwencji.

W odniesieniu do omawianego wymiaru realistycznej percepcji badana młodzież akademicka często przytaczała następującą argumentację: *Realistyczna percepcja nie jest przydatna we wszystkich momentach życia – czasami potrafi przesłaniać i stłumić piękne chwile. Trzeba pozostawić wolne miejsce dla wyobraźni; Należy być trochę „oderwanym” od świata rzeczywistego, ale do momentu niekrzywdzenia siebie i innych; Realistyczna percepcja to wymiar najmniej ważny w tym sensie, że jest najbardziej oczywisty – samo życie i ludzie wymuszają na człowieku osiągnięcie tego wymiaru.*

II. Wymiary dojrzałej osobowości według kryterium możliwości realizacji:

- 1) ciepłe odnoszenie się do innych (2,5),
- 2) zasięg ja (2,7),

- 3) wiedza o sobie (4,0),
- 4) realistyczna percepcja (4,0),
- 5) dysponowanie kwalifikacjami i kompetencjami (4,2),
- 6) bezpieczeństwo emocjonalne (5,0),
- 7) stabilna i spójna filozofia życiowa (5,5).

W badanej grupie studentów studiów stacjonarnych wymiary dojrzałości – ciepłe odnośnienie się do innych oraz zasięg ja – uznano za najprostsze według kryterium możliwości realizacji. W uzasadnieniu badana młodzież argumentowała najczęściej, że realizacja wymiaru zasięg ja jest naturalną konsekwencją rozwoju oraz przychodzi najwcześniej i najszybciej. Każdy etap poszerzania kontaktów ze światem daje młodemu człowiekowi możliwość zaangażowania się w bardziej znaczące stosunki interpersonalne i zaspokajania potrzeby dzielenia nowych uczuć i doświadczeń z innymi.

W percepcji badanej młodzieży stabilna i spójna filozofia życiowa oraz bezpieczeństwo emocjonalne są tymi wymiarami, które wydają się być najtrudniejszymi do zrealizowania:

W tak zmieniającym się świecie migawkowo zasypujących nas informacji, bardzo trudno jest nam się odnaleźć, uspokoić swoje emocje. Nie czujemy się bezpiecznie fizycznie, a poczucie bezpieczeństwa emocjonalnego jest tak ważne, a jednocześnie tak trudne do osiągnięcia (Edyta, lat 22).

Bardzo trudno jest zaakceptować siebie, bo każdy z nas ma coś, z czym jest mu trudno do końca się zgodzić (Marcin, lat 23).

Wymiary dojrzałej osobowości w percepcji osób w przedziale wieku (26. – 36. rok życia)

I. Wymiary dojrzałej osobowości według kryterium ważności:

- 1) bezpieczeństwo emocjonalne (2,28),
- 2) stabilna i spójna filozofia życiowa (3,5),
- 3) wiedza o sobie (3,7),
- 4) zasięg ja (4,0),
- 5) ciepłe odnośnienie się do innych (4,4),
- 6) realistyczna percepcja (5,0),
- 7) dysponowanie kwalifikacjami i kompetencjami (5,3).

W badanej grupie studentów najważniejszymi wymiarami dojrzałej osobowości było bezpieczeństwo emocjonalne oraz stabilna i spójna filozofia życiowa. Za najmniej ważne wymiary uznano natomiast dysponowanie kwalifikacjami i kompetencjami oraz realistyczną percepcję.

Wbrew pozorom to właśnie kwalifikacje są łatwiejsze do realizacji niż własne Ja. Emocje, kontakty społeczne wymagają większego wysiłku i są trudnym polem do poruszania się. Najtrudniejszym jest jednak bezpieczeństwo emocjonalne (Jarosław, lat 35).

II. Wymiary dojrzałej osobowości według kryterium możliwości realizacji:

- 1) zasięg ja (2,55),

- 2) ciepłe odnośnienie się do innych (2,68),
- 3) dysponowanie kwalifikacjami i kompetencjami (4,09),
- 4) wiedza o sobie (4,4),
- 5) realistyczna percepcja (4,7),
- 6) bezpieczeństwo emocjonalne (4,7),
- 7) stabilna i spójna filozofia życiowa (4,9).

W badanej grupie studentów wymiary dojrzałej osobowości – zasięg ja oraz ciepłe odnośnienie się do innych – uznano za możliwie najprostsze w realizacji. Najtrudniejszymi do zrealizowania wymiarami dojrzałości w percepcji badanych osób są: stabilna i spójna filozofia życiowa, bezpieczeństwo emocjonalne oraz realistyczna percepcja.

Przy dokonywaniu ocen według podanych kryteriów badani uzasadniali również swoje decyzje. Oto niektóre z nich:

Bezpieczeństwo emocjonalne uważam za najważniejszy wymiar dojrzałej osobowości dlatego, że akceptując siebie, swoje emocje a także innych ludzi będziemy zdolni i dojrzały do wchodzenia w kolejne, nowe relacje z ludźmi. Jednocześnie jest ono najtrudniejsze do realizacji, bowiem wymaga dużej znajomości siebie, spojrzenia z zewnątrz i oczywiście odwagi przed odrzuceniem. Pozwala mi podejmować decyzje zgodnie z moimi poglądami i wolą (Elżbieta, lat 33).

Najtrudniejszym do realizacji wymiarem dojrzałej osobowości jest realistyczna percepcja, bowiem czasem trudno jest „trzeźwym” okiem patrzeć na świat, czasem przysyłają nam wszystko emocje, problemy życiowe, a czasem los nie pomaga nam osiągnąć i spełnić pragnień (Urszula, lat 28).

Najprościej jest mi realizować wymiar zasięgu ja, bowiem chęć rozwoju i możliwości współczesnego świata dają drogę do poszerzania swoich relacji społecznych i kontaktów z innymi. Wiedza o sobie jest najtrudniejszym wymiarem do zrealizowania – człowiek zawsze ma problemy z poznaniem siebie do końca (Monika, lat 26).

Dla mnie osiągnięcie bezpieczeństwa emocjonalnego jest bardzo trudne. Myślę, że mogę nigdy tego nie osiągnąć. Do dnia dzisiejszego nie udało mi się do końca zaakceptować siebie, jestem sfrustrowana, nie potrafię swobodnie wyrażać siebie. Osiągnięcie bezpieczeństwa emocjonalnego dałoby mi na pewno wewnętrzny spokój i harmonię (kobieta, lat 27).

Uwagi końcowe

Z przeprowadzonych badań wynika, że bezpieczeństwo emocjonalne stanowi ten wymiar dojrzałej osobowości, który jest najważniejszy w percepcji młodzieży akademickiej w obydwu grupach wiekowych. Należy podkreślić również zauważalną tendencję do spostrzegania przez badane osoby tego wymiaru jako jednego z najtrudniejszych do realizacji kryteriów dojrzałości. Chociaż z emocjonalnym bez-

pieczeństwem mogą być łączone różne aspekty dojrzałości, szczególnie ważne są: akceptacja siebie, akceptacja emocji, odporność na frustrację i swobodne wyrażanie siebie. W uzasadnieniach dokonywanych hierarchii młodzież niejednokrotnie podkreślała niedojrzałą akceptację emocjonalną, niską odporność na frustrację, czyli obniżoną zdolność do kontynuowania działalności w warunkach stresu, brak swobodnego wyrażania siebie.

Ważne jest, aby samowiedza podnosiła świadomość człowieka, a przez to inicjowała motywację do zmian. Każda zmiana wymaga jednak świadomości stanu aktualnego i wrażliwości, otwarcia się na inne możliwości. Samopoznanie generuje zmianę dotychczasowej percepcji źródeł satysfakcji i pewności. Zmienia to również nasze nastawienie do otaczającej rzeczywistości i rodzi odwagę przekraczania własnych ograniczeń. W świadomości jednostki otwiera drogę rozwoju dla nowych obszarów aktywności. Jest kreacją doświadczenia własnego ja.

Wyniki prezentowanych badań potwierdzają naturalną, rozwojową tendencję jednostek do poszerzania kontaktów ze światem i do rozwoju rozumienia otaczających, zróżnicowanych środowisk. Wpływa to również na proces osiągania dojrzałości społecznej. W świetle uzyskanych wyników skłania do zastanowienia kryterium dysponowania kwalifikacjami i kompetencjami oceniane, szczególnie przez osoby w przedziale wieku (26 – 36 lat), jako wymiar mniej istotny w osiąganiu dojrzałości, jak również stosunkowo prosty w realizacji. Dysponowanie podstawowymi kwalifikacjami jest o tyle ważne, że umożliwia ukształtowanie się tego rodzaju bezpieczeństwa, które jest potrzebne do rozwoju dojrzałości. Podczas gdy niedojrzały dorastający może pozwolić sobie na stwierdzenie, że nie jest w niczym dobry, to dojrzały dorośli dokładają starań, aby doskonalić wszelkie umiejętności, co do których są przekonani, że na pewno je rozwiną. Tak więc dojrzałe jednostki pragną wyrażać swoje kompetencje poprzez określony typ aktywności.

Literatura

- Allport G.W. (1961) *Pattern and Growth in Personality*. New York, Holt, Rinehart.
Allport G.W. (1988) *Osobowość i religia*. Warszawa, PAX.
Hall C.S., Lindzey G. (1990) *Teorie osobowości*. Warszawa, PWN.
Obuchowski K. (2000) *Galaktyka potrzeb*. Poznań, Zysk i S-ka.
Pietrański Z. (1990) *Rozwój człowieka dorosłego*. Warszawa, Wiedza Powszechna.
Turner J. (1999) *Rozwój człowieka*. Warszawa, WSiP.